Бүгү чуртарның пролетариилери каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
25
СУББОТА.
№ 278 (9046).
Өртээ 2 коп.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

КИЕВ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң чартык чүс чыл юбилейинге холбаштырган «ССРЭ-ниң тургустунганы — ленинчи национал политиканың типлелгези» деп темалыг Бүгү-эвилелдиң эртем конференциязы ацаа үш хүн үргүлчүлээш, бодунуң ажылын доосканы.

Ацаа эвилелдешкен республикаларның шуптузундан эртемденнер киришкеннер. ССРЭ-ниң тургустунганының дугайында, национал айтырыгның талазы-биле марксизчи-ленинчи теорияның принциптериниң болгаш СЭКП-ниң программыг чүүлдериниң дугайында, национал айтырыын шинтпирлөөр талазы-биле СЭКП-ниң дүржүлгазының бүгү делегейге ужур-дузалының дугайында илеткелдери база дыцнадыгларны конференцияның пленарлыг болгаш секция хуралдарыга дыцнан чугаалашкан.

Конференцияның ажылынга акы-дуңма социалистиг чуртарның эртемденнери база киришкеннер.

КЫШКЫ ДЫШТАНЫЛГА

Чылдың кайы-даа үеэ дыштанырынга, ойнап, хөгээрип, таарымчалыг. Кыжын катокка конькилеп, чуңгулаарга, хаактаарга база турисчи поход чоруурга дыка-ла эки — ыыг агаар, кыштың хуулгаазын чурумалдары сагыш-сеткилди сергедип кээр. Моон ужурундан дыштаныр хүннерде хаак баазаларынга, чуңгуларга, катоктарга чуңгулаан, хоорайлар, ооруулар чанында агаарлап, селгүүстөөн кижилер хөй болур.

Шын дыштанылга кижиниң амыдыралынга чугула рольду ойнаар — кадыктыгды дадыктырын, быжыктырар, чаа күштү пемээр, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга дузалаар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажылчы чонуң культурлуг дыштанылгазын шын организастаарынче база ону улам экижидериче кичээнгейин салып турар. Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында чонуң дыштанылгазын ажыктыг болдурарынче угланган чугула хемчеглерни айыткан.

Бистиң республикада элээн каш хаак баазалары, катоктар, спорт залдары чонуң дыштанылгазынга бараан болуп турар. Бо талазы-биле найысылал Кызылда байдал өске черлерден дээре. Тайга станциязында, Хербисте, культураның болгаш дыштанылганың Гаетелло аттыг парыында хаак баазалары, «Хүреш» стадионда каток кызылчыларның хостуг үеэин эрттирер ынак черлери болу берген. Тайга станциязында, Хербисте хаак баазалары чогуур үеэнде ажылдап эгелээн.

Ажылчы чонуң кышкы дыштанылгазын шын эрттиреринче Ак-Довурак хоорайда, Сарыг-Сеп суурда, Таңдының «Элегес» совхозта хөй-ниити организациялары саглыг салып турар. Ак-Довуракта «Асбест» стадионда катокту кылган, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың туризм баазазы ажылдап эгелээн. Ында даг-жылар, арыглакчылар, тудугжулар болгаш өске-даа кижилер дыштанып хүннерин ажыктыг эрттирип, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга чаа күштү немеп ап, кадыктылын быжыглап турар. «Элегес» совхозта спорт чөвүлели ажыл-ишчилериниң дыштанылгазын шын организастаарыбиле катокту кылган.

Республиканың дыка хөй районнар топтериниде, колхозтар, совхозтарында ажыл-ишчилериниң кышкы дыштанылгазын шын организастаарынче саглын салыышкын ам-даа четпес. Чуңгулаар черлер, катоктар ам-даа кылдынмаан. Дыштанылга хүннерин ажылчы чонуң дыштанырынга таарымчалыг кылдыр баш бурунгаар планнаан турар. Оң улаштан ийи-чаңгыс кижилериң талазындан хөй-ниитиниң чурумун үрээр чоруктар бар. Дыштанылганы чоп организастаар толээде, ону планнаар, бо талазы-биле ажылды күштелдирер дээш чер-черде партия, совет, профэвилел болгаш спорт организациялары боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Кышкы үеде культура албан черлериниң ажылын улам идепкейжидер ужурлуг. Культура бажыңнарынга, клубтарга, библиотекаларга, кинотеатрларга чайгызындан хөй кижилер келир. Ынчангаш оларның ажылын баш бурунгаар бодамчалыг кылган илан ёзугаар чорудар хемчеглерни алыр херек. Ол ышкаш культура ажылдакчыларының харысаалгазын улам бедидер. Ынчан ажыл-ишчилериниң культурлуг дыштанылгазынга негелделерни хандырып болур. Республиканың культура албан черлери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатган янзы-бүрү ажылдарны кылган, моон соңгаар-даа чорудар. Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң үшкү эдлээ республика найысылалында эртип турар. Оң бирги, ийиги эдлээниң көрүлдезинге муң-муң кижилер киришкен. Олар бригадаларга, фермаларга, колхозларга, совхозларга дыка хөй солун программалыг концерттерни көргүскен. Ол чонуң хостуг үеэин ажыктыг эрттиреринге дузалаан. Каа-Хемниң — Бүрен-Хемде, Чоон-Хемчиктиң — Сүт-Хөлде, Кызылда — «Энергетик» культура бажыңнары болгаш өскелер-даа ажыл-ишчилериниң дыштанырынга таарымчалыг хемчеглерни аң турар.

Чамдык культура албан черлери боттарының хүлээлгезин чогуур негелдезинге чедир күүсеттейн, чонуң дыштанылгазынче саглыг салбайн баар чоруктар бар.

Кышкы үеде хаак, коньки, хоккей талазы-биле массалыг маргылдаалар районнарга, хоорайларга, республикага болур. Кызылга декабрь 4—5-те кышкы спорт сезонунуң ажыдыышкыны, «Саян кыжы» шаңнал дээш республиканың хаак маргылдаазы декабрь 23—24-те болур. 1973 чылдың эгезинде профэвилел-комсомолдуң хаак кроозу болгаш өскедаа спортчу маргылдаалар эртер. Ацаа ГТО-ның нормаларының кышкы хевирлерин бүгү чадалар аайы-биле дужаарын көрүп турар. Бо маргылдааларга киржир күзелдиг кижилер хөй. Ынчалза-даа орта белеткелди баш бурунгаар чорудар, хөй спортчулар киришеин дээш организакчы ажылды экижидер, маргылдаалар байырлал шинчилиг, бедик деңнелге эртеин дээш күш-культура организацияларының удуртукчулары шимчеңгир ажылдаар ужурлуг.

Тываның ажылчы чону тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ону амыдыралга боттандырары-биле хөй-аът кирген көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар. Бо үеде чонуң культурлуг дыштанылгазынче чогуур кичээнгейин салыры партия, совет, профэвилел болгаш спорт организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи.

Эки организастаттынган кышкы дыштанылга — кадыктыг, дадыгышкын. Оң ачызында күш-ажылчы коллективтериниң көргүзүглери бедиир, продукцияның шынары-даа экижиир.

МАЛ АЖЫЛЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ!

ССРЭ 50

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы чоокта чаа хүлээп алдынган болгай. Оң-биле кады СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Комбикорм үлетпүрүнүң ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды база хүлээп алган.

Айыттынган доктаалдарны таныжар, оларда көрдүнген хемчеглерни амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл бистиң республикада массалыы-биле калбарган. Ацаа хамаарышкан материалдарны моон адаанда парладывыс.

Изии-биле деткээн

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң үндүрген доктаалы-биле бистиң «Тиилелге» совхозтуң малчыннары, хойжулары, саанчылары таныжып көргеш, ону улуг оорүшкү-биле түүлдүгүнүп, деткип, хүлээп алганнар. Партия комитединиң кежигүннери, профэвилел, комсомол организацияларының активчилери малчынарже коллективтиг үүнүп, баштайгы таныжылгаларны эрттиргеннер.

Кыштың шылгалдазын ажыл эртерде эң кол чүүл — мал чемин четчир кылдыр белеткеп алыры болгай. Ынчангаш малчынарның кыштаглаларынче мал чемин, саван соорүлгезин доозар чыгай берген бис. Мал кажаалары, хойжуларның чуртап орар бажыңнары бүрүн септеттингеен.

Совхозтуң мурнакчы саанчылары Экпек Кара-кыс, Александра Салчак, Ондар Норжуңмаа олар бо хүннерге чедир бир инектен-не 1700—1800 литр сүттү саап алганнар. Ындыг мурнакчыларны ачызында бистиң совхоз тоску беш чылдың ийиги чылында күрүнеге 810 тонна сүт садар хүлээптезин хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Хойжулар аразында мурнакчылар база хөй. Оларга Монгуш Доржуну, Монгуш Сенделди, Ондар Дажы-Серенни хамаарыштырыр болур.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының негелделерни амыдыралга боттандырыышаан, сопчарышты калбартып турган, шиитиниң малын кыштан хүр ажырып, оң алыр продукцияны бүдүрерин болгаш белеткээрин улам көвүдедир бис.

С. СЕДЕН-ООЛ.
Таңды районнуң «Тиилелге» совхозта партком секретары.

Саанчының саналы

Саанчы Е. Н. Филиппенкова инектерни кыжын тургузу азырап турар үеде оларның бирээзиниң саап алыр сүттү бир килограммга көвүдедир деп шиитпирлээн. Ол Хиславич районнуң «Большевик» колхозунуң мал фермазында 16 инекти саап турар. Ынчаар ажылдаарга хүннүң-не бир пуд, а бир айда — чартык тонна хире сүт немей алдынар апаар. Ол инектерге чемнерни эки белеткеп, оларны таарыштыр каан берип турган, ол хире немелде сүттү алыр деп турар. Ол болза, мал чемин бодунуң «азыралында» инектерге дедзилин, продуктулуун болгаш өске-даа онзагай үүлдерин тус-тус барымдаалап турган чемгерер дээн.

Е. Н. Филиппенкова он айлар иштинде инектен-не 3830 килограмм—эртken чылдыындан бир чүс килограмм хөй сүттү саган. Е. Н. Филиппенкованың ажылдап турар чери — Козлово суурнуң фермазында өске-даа саанчылар база-ла сүт саалдазын көвүдеткеннер.

Ол саанчының алы Смоленск областың суурларында сурагжаан. Бо хүннерде Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынче эгелеп кирип турар чүс-чүс саанчылар оң дүржүлгазын ажыглап турарлар. Смоленск районнуң «Красный доброволец» колхозунуң саанчылары эртken чылдыынга деңнээрге ноябрь болгаш декабрь айларда сүт саарын хүннүң-не ийи килограммга көвүдедир деп шиитпирлээн. Ол сорулганы чедип алырының хемчеглерин база айыткан.

(СЭТА-ның корр).
СМОЛЕНСК.

Мөген-бүренчилерде

Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбарыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» колхозунуң колхозчулары ийи-биле түүлдүгүнүп, ону толептиг ажылхеректер-биле харыылаар сорулганы салганнар.

Колхоз бо юбилейлиг чылда күрүнеге эзт, дүк садарының чыл планын күүсеткен. Малды кыштан хүр ажырар дээш 48 коданда малчыннар кыштаглаашкынны эгелээн. Кыштагларда 125 тонна сигенни, 100 тонна чарбаны, 48 тонна суланы, 20 тонна дусту чедиргеп.

Партияның болгаш чазактың чаа документизи-биле мөген-бүренчилер таныышкаш, ону амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык чугула хемчеглерни алган. Колхоз келир чылын күрүнеге 405 тонна эзтти, 32 тонна дүкту садар. Күрүнеге дужаар бир сарлыктың ортумак деңзини 200—250 килограмм болган турарын чедип алыр. Дүк курлавырларын көвүдедир сорулга-биле кышкы үеде хойнуң суггарылгазын экижидерин хүлээнгеннер. 1972—1973 чылдарның кыжынында малдың продуктуларын көвүдедир, малды кыштан менди ажырар дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип, оң негелделерин күүседир талазыбиле бүгү мөген-бүренчилер шалып ажылдаар.

К. ХЕРТЕК.

Ажыл-агыйжы ёзу-биле

Кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын Киргизияның ажылчы чонары ажыл-иштиң дайынчы программазы кылдыр хүлээп алганнар. Малчыннар ол чугула документини чугаалажып коорде, партияның болгаш чазактың салып турар сорулгаларын херек кырынга канчаар күүседирвиң хемчеглерин айтып турарлар.

— Бистиң хойжуларывыс, саанчыларывыс болгаш кадарчыларывыс Араван шынаазының малчыннарының социалистиг чарыжынга чайгыс эвес удаа тиилеп үнүп турган улус — деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Жданов аттыг колхозтуң даргазы Т. Кочубаев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Олар ам-даа эки түүнелдерин чедип аң турарлар. Чыл планындан ажыр күрүнеге дыка хөй эзтти болгаш сүттү дужаган бис. Ол дээрге, малдың продуктулуун эртемге үндезилээн бедидери дээш кызымаккай ажылдың түңнели-дир. Бистер бо кышка шынан-ла ажыл-ишчи ёзуби-ле белеткеп алган-даа бис. Бодүүн чемнерниң барык ийи чылга курлавырын белеткээн, кукуруза силозун даалгадан 800 тоннаны хөйнү белеткээн.

Ол черниң мурнакчы малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, мал ажылының продуктулуун кышкы үеде 10—20 хуу көвүдедир деп хүлээнгеннер.

(СЭТА).
ФРУНЗЕ.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржип, 1972—1973 чылдарда эзт, сүт болгаш малдың өске-даа продуктуларын бүдүреринге болгаш – белеткээринге улуг челиишкиннерни чедип алыр дээрзинге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС быжыг бүзүрелин илередип тур.

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалындан).

Профэвилелдериниң кижизидилге ажылының деңнелин бедидер

Профессионалдар эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң II пленуму ноябрь 23-те Москвага Күш-ажыл ордузунга үргүлчүлээн.

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр профэвилел организацияларының кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылын улам экижидер дугайында» илеткелди пленумуңуң хуралдарынга чугаалажып көргеп. Совет кижини кижизидер болгаш бүгү талалыг өстүрер херекке Коммунистиг партияның идепкейлиг, дайынчы дузалакчызы профэвилелдериниң улам өзүп турар ролүнүң дугайын санал бергеннер чугаалап турганнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң Даргазы А. Н. Шелепин пленумга чүве чугаалаан.

Пленум «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр профэвилел организацияларының кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарын улам экижидер дугайында» доктаалды хүлээп алган. «Профэвилелдериниң кижизидилге ажылының коллеге угланышкыны, күш-ажылды ажылчы чонарның коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидери, коммунистиг тургузушкунуң улуг сорулгаларын күүседирер дээш демиселге оларның чоғадыкчы инициативазын болгаш идепкейин калбартыр дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтыышкынарын амыдыралга боттандырары болур деп ол доктаалда айыткан. Профэвилелдери ажылчыларның эң дээре коллективтериниң, бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының, идепкейлиг хөй-шиитичилериниң үдегер-чижээн калбаа-биле көргүзүп турган, ажылчын ацының революстут, дайынчы болган күш-ажылчы алдарын ам-даа калбаа-биле пропагандалаар ужурлуг.

Ажылчы чонарның политиктиг медереллиниң өзүп турары бүгү улустуң социалистиг чарыжының улам калбарыышкынындан эң тодаргай костур. Пленум ону онзалан айыткан, кижизидилге ажылын күштелдиреринге, бедик моральдыг шынарларны шиңгээдиринге, кижилериниң ботботтарының аразынга эш хуунуң ёзүзү-биле дузалажып ажылдаарының харылааларын быжыглаарынга, саглыга-чуруму болгаш организастыг чорукту бедидериге социалистиг чаныстың аргаларын улам долдур ажыглаарынче угланган практиктиг хемчеглер алырын профэвилелдериниң чөвүлелдериге болгаш комитеттериге даасканы.

Эртем-техниктиг билиглерни пропагандалаарын күштелдирер, ажылчы чонарның мергежилин болгаш экономиктиг билиин бедидер талазы-биле хемчеглер алырын профэвилелдериниң, республика, край болгаш область комитеттериге, чөвүлелдериге болгаш фабрика-заводтарның профэвилел комитеттериге сүмелээн.

Ажылчы чонарның хостуг үеэин ажыглаарын экижидер дугайында, клубтарның, культура бажыңнарының, ордуларының, будүрүлгелериниң, общежитиелериниң, кызыл-булуңнарының кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарының деңнелин бедидер дугайында бүгү профэвилел организациялары үргүлчү саглыг салыр ужурлуг дээрзин доктаалда айыткан. Кодээниң ажыл-ишчилериниң культурлуг хаңдырылгазын экижидер талазы-биле ВЦСПС-тиң Президиумунуң айыткан хемчеглерин чүүлдүг деп көрген.

1973 чылда ССРЭ-ниң профэвилелдериниң бюджедин болгаш күрүнө страхованиезиниң бюджедин пленумга чугаалажып көргеш, бадылаан. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң соонда ВЦСПС-тиң Президиумунуң ажылының дугайында информацияны база дыцнаан. Пленум ВЦСПС-тиң Президиумунуң ажылын чүүлдүг деп саналаан.

Пленум ВЦСПС-тиң комиссияларын тургузуп, оларның составын бадылаан.

Оң соонда ВЦСПС-тиң II пленуму ажылын доосканы.

(СЭТА).

Вьетнамга — тайбың!

Вьетнамны деткириниң совет комитеди медеглел кылган, Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салыры Каттышкан Штаттарның буруузу-биле улам соңгаарлаттынып турар үеде сайгончу эрге-чагыргага америк боо-чепсекти кажаңгызындан-даа хөйнү чорудып берип турарынга совет хөй-ниити киленнеп турар дээрзинда айыткан. Вьетнам хоорайларны болгаш суурларны араатанзыг ёзу-биле бомбаалаары үргүлчүлевишаан, патриоттарга болгаш вьетнам айтырыын политика талазы-биле шын шиитпирлөөри дээш туржып турар бүгү кижилерге улур кадыг-дошкун истеп-суруушкүннер улам күштелип турар.

Мурнуу Вьетнамга америк боо-чепсекти болгаш дайынчы техниканы бээрин күштелдирин, Вьетнамга тайбыны катап тургузарынга улам бергелерни таварыштырып турар АКШ-тың өске-даа үүлгедиишкиннерин доп-дораан соксадырын совет кижилер негеп турар. Бистер тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетен-биле кады Вьетнам айтырыын тайбың арга-биле шиитпирлээр дугайында дугуржулгага ат салыындан былдаар чорукту АКШ-тың соксадырын негеп тур бис деп медеглелде онзалап демделгээн. Ону вьетнам болгаш америк улустарның эрге-ажыктарынга, бүгү делегейге тайбыннын эрге-ажыктарынга дүүштүр ынчаар шиитпирлээр ужурлуг.

(СЭТА).

ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

«Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадаларының аразында ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыжының типлекчизи Борис Александрович Белковка удурткан комплекстиг бригада болган. Олар чыл эгезинден бээр тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдазын 112 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн —107 хуу күүсеткен. Тудугжулар он айларда 351,9 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, 394,8 муң рубль чедиргеп.

Тудугжу бригадада Анатолий Балчый, Степан Борбак-оол, Саян-оол Тараачы болгаш өскелер-даа үргүлчү эзлчет нормазын ажыр күүседип, мактадып турарлар.

Бригада кежигүннери юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштыг улам калбарткан.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези

ЧУРУКТА: Чоон-Хемчиктиң ниити ыр болүү «Улуг Совет Эвилели, алдаржы-ла» деп ыры күүседип тур.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КӨЖЕГЕ АЖЫТТЫНАРЫ БИЛЕК

Четтикпейн манан турганывыс шак хапкан. Сценаның ол-бо талазындан оол, ыс үнгеп байыр чедирген соонда, көрүлденің хөлбеңнээн көжегези ажыттынды. Каш одуруглай бедидир чыскаалыпкан, каас-шиник хептерлиг артистер, оларның артында кызыл хаяга өңнеп көжегеде «1922—1972» деп бижээн, ортузунда ССРЭ-ниң улуг сүлде демдээн чураанны көстүп келди. Дирижёрнуң холу көдүрлүү билек А. Чыргал-ооллуң «Өлүм чок Ленин» деп ыры чаңгыланып үнүп.

«Искра» колхозта башкы М. Сүзүүнмейниң номчааны В. Маяковскийниң «Совет паспорт» дугайында шүлүү көрүкчүнүң хөрек-түрүзиниң хайнгыышкынын көдүрлүүшкүнүг хаара туда бээрге, республикада ат-сураглыг, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. Дакшайның сыгыды ону улам күштелдирер. Ынчангаш номер бүрүзү көрүкчүнүң кичээнгейин кошкатпайн бодунче хаара тудуп турар.

Чайты, аяс дээрден херек олурар хаяга өңнеп хептерлиг 13 кыз «Зөлдек шыңгыраашты» ойнай бээрге. Чаңгыйда алдын-сарала аңгырлар ышкаш сагындырар болгаш оларның солизи (Л. Монгуш) ак-көк чайка күш ышкаш көстүр.

Д. Хүреш-ооллуң «Үдеп каар сен» деп ыры В. Сүзүүнмей бадыыштарга адын часкаашкыны элээн үр уламчылады. Оң дараазында сылдыстарлыг дээр ышкаш хөйленнерлиг оолдар ансамбли, Бурятияның чаңгы берген сарыг ховулары дег сарыг хептерлиг оолдар, кыстар «Аныктар ёхорун» таңцылап күүсеткени дээш, номерлер улажып-ла тур.

Тамара Масюкованың «Дамырак», Монгуш Мерген-Хереллиң «Сыргалар» деп ырларны күүсеткени бедик үнелелди алган. Ол ышкаш уруглар ансамблиниң «Хүннүг оран» деп туркмен ыры 3 дылга ырлааны, Л. Монгуштуң «Комажай» дээр казах таңцыны күүсеткени эки болганын демделээр ужурлуг.

Уруглардың таңцы болүүнүң «Диизелиг кыстар» деп азербайжан таңцыны, Н. Тарановтуң ийи ыры күүсеткени база-ла солун. Оң-биле чергелештир чедир кылдынмаан, ам-даа ажылдаар үүлдер база хөй болуп турар.

Ниити ырда кирген ырлар эртken чыдардагы хевээр. Улуг-ла өзүде чок болгаш бо коллектив оң-даа нарын, хөй үнерлиг чаа ырларны бедик деңнелге күүседип болурунуң арганы бар турган. «Кайгамчыктыг төрөөн Тыва» деп сонга салдыгган негеддени хаңдырып ыыдаайн, ниити концерттиң темпизин үүгүктелдирип, кудуладып турар.

Улустуң хыдыг хоглаңмыор-кестра удуртукчуу-даа болза, дирижёр чосу-биле таңцылаңжыдыышкынарлыг ойнап турар. Бо сценажыгаш — чоон-хемчиктилериниң концертиниң сөөлгү көргүзүү-дүр.

Концерт төнген. Ам бодумнуң санал-онаалымны жюриниң шиитпирлеринге, бадылаашкынларына дүүштүрбүшаан чугаалаайн.

Ниити 20 ажыг номерден 5 демдекти чүгле дөрт номер долузу-биле чаалап алган. Эки деп санадын турар номерлер хөй. Оң-биле чергелештир чедир кылдынмаан, ам-даа ажылдаар үүлдер база хөй болуп турар.

Ниити ырда кирген ырлар эртken чыдардагы хевээр. Улуг-ла өзүде чок болгаш бо коллектив оң-даа нарын, хөй үнерлиг чаа ырларны бедик деңнелге күүседип болурунуң арганы бар турган. «Кайгамчыктыг төрөөн Тыва» деп сонга салдыгган негеддени хаңдырып ыыдаайн, ниити концерттиң темпизин үүгүктелдирип, кудуладып турар.

Улустуң хыдыг хоглаңмыор-кестра удуртукчуу-даа болза, дирижёр чосу-биле таңцылаңжыдыышкынарлыг ойнап турар. Оң ышкаш оң составында уран чүүл училищезин доосканы кижилер хөй-даа болза, көдээ аныктарны олче хаара тудары уттундурган. Чамдык таңцылар чедир ажылдаттынмаанын болгаш уделгези-биле карышкактыын жюри шын эскергеп.

Уран номчулгаларның үеэинде ук чогаалдың уткалын шын дамчыдып, ол сестерни онзалап, үнүп бедип, чавыаарын, доктаашкынларны сагыыр ужурлуг. Ындыг турбуже күүседиксилер ону уттуп, дүрген, сыладыр номчуп турары шын эвес. Оң-биле чергелештир ырларны ыреажыларның үнүнге таарыштыр шилир херек.

Чоон-хемчиктилериниң концертинге Седен-Дамба Ондарның картыраазында мындыг одуруглар бар:

Ада-чуругум — ССРЭ-ни
Ажыл-биле алдаржыдаал.

Шынан-ла найысылалда болуп өртүп турар көрүлде ол улуг байырлаңны алган-йеңеп турар.

В. СЕРЕН-ООЛ.

«Улуг эртемденни, ёзулуг башкыны ооң өөреникчилери дөзеп салгаар болгай. Башкызының идея талазы-биле бүзүрелдиин, ооң күш-ажылга хамаарылгазын, эртем талазы-биле билииниң ханызын, ажылдаарының арга-хевирин өөреникчизи дөзээр. Боттарыңарның башкыларыңарга төлептиг болуңар, өңнүктер. Өөреникчизи башкызын ашкан дээр шак ындыг улуг өөрүшкүнү силер башкыларыңарга шаңнаар ужурлуг силер».

(Студентилерниң Бүгү-эвилел слёдунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазындан).

Бөгүн — Кызылда күрүненің башкы институдунуң 20 чылы

ЧӘӘРБИ ЧЫЛДЫҢ БЕДИИНДЕН

Дортен ажыг чылдар мурнунда үжүк-бижик чок чораан Тыва черде амгы бо хүннерде экономика, культураның сайыраңы кайгамчык. Революция мурнунда бистиң чонувустуң күгле 1,5—2 хуузу бижик билир турган болза, ам бо күннерде бисте бижик билбес кижи чок. Республикада 166 школа бар, оларның алдаңы өртүмак. Улус өөредилгезиниң кайгамчык шапкын базымнарын дараазында сан-түүнер керечилеп турар. 1952 чылда Тываның школаларынга чәәрби сес мун ажыг уруглар өөренип турган болза, бо чылын оларның саны 57 мун чыган турар. Республиканың 3433 башкызының 1913-ү дээди эртемни чедип алган. Үстүнде айыттыган сорулгаларны шинчилээриңге Кызылда күрүненің башкы институду улуг рольду ойнап турар.

ССР Эвилелиниң 50 чыл боор юбилейиниң бүдүүзүнде республикада дээди өөредилге чери — башкы институду 20 чыл болганын бөгүн демдеглеп эрттирип турар. Чәәрби чыл узун хуусаа эвес-даа болза, ооң дургузунда чүү чедип алганывысты демдеглеп болур.

Коммунистиг партия болган Совет чазак Тываның хөгжүлдезинче улуг кичээнгейни салып келген болгаш салып турар. Бистиң республикага баштайгы дээди өөредилге черин ажытканы ёзулуг культура революциязының түңнелинде чедип алдынган. 20 чыл дургузунда институт өөн быжыккан. Республикага улус өөредилгезин сайзырадырыңа, национал кадрларны белеткээринге улуг рольду ойнаан.

Бистиң институт 1952 чылда башкы институду кылдыр ажыттынган, а 1956 чылда дээди өөредилге чери апарган. Институттуң хөгжүлдезин дараазында саннар керечилеп турар. 1956 чылда институтка 109 студент өөренип, 24 башкы ажылдан турган. Ам бисте 1597 студент, олардан 720 кижи бот-өөредилгеде. Белеткел салбырынга 100 кижи өөренир. Институтта башкы кадрларның саны 90 кижи чедип турар, оларның аразында 22 башкы — эртем кандидаттары болган доцентилер. Келир үениң башкыларын физика-математика, фидология болган биология факультеттеринде өөредип турар бис.

Эрткен чәәрби чылдар дургузунда институтту барык 3 мун чыгам кижи доозуп үнген. Институттуң доозукчуларының аразында ат-сураглыг, шаңнал-макталдыг кижилер хөй. Оларның чижээнге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Тамдын-оол, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары М. П. Ермишкина, А. А. Аранчор, А. А. Шишигин, М. Д. Прокопьева, С. М. Содунам, С. Н. Аракчаа, А. А. Оюн, В. Ф. Клюшин дээш өске-даа хөй-хөй башкыларны адаары өөрүнчүг.

Бистиң доозукчуларывыс күгле улус өөредилге шугумунда эвес, харын партия, совет органнарда чеднишкиниг ажылдан чоруурунга чоргаарланыр бис. СЭКП Кызыл хооркойунуң ийги секретары С. М. Кудажи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары К. Д. Будук-оол, Улуг-Хем райкүүс-комнуң даргазы К. А. Маспык-оол, Тываның телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң даргазы С. Ч. Юша, «Алдан-Маадыр» совхозуң директору Т. Ш. Сарыглар, «Кара-Хөл» колхозтуң даргазы Д. Ш. Хертек дээш өске-даа аңгы-аңгы участокларда ажылдан турарлар хөй.

Институттуң доозукчулары өртем ажылынче хаңылап кирип турарлар. Ол үүнү коргузуп турарыл дээрге доозукчуларывыстың билин ханы дээрзи тодаргай-дыр. Ылаңгыя К. Б. Март-оол бисте филология факультединиң деканы, педагогика эртемниериниң кандидады деп эртем адын ол чедип алган. Педагогика эртемниериниң кандидады Ф. М. Бартан РСФСР-ниң национал школалар институдунуң эртем ажылдакчызы. Ол ышкаш физикага диссертацияларны бижип дооскулаан А. Набатовту, Г. Самеоновны адаары өөрүнчүг-дүр.

Кандыг-даа өөредилге черниң ажылын тодарадыр чугула үүл ооң башкы кадрларының составы болур. Бистиң коллектив эп-найыралдыг, ажыл-ишчи улус. Бисте хоочун-даа, аныяк-даа башкылар бар. Хоочун салгалга хамаарыжыр Тыва АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары Е. И. Скрипов, А. С. Мазуревская, Е. И. Коптева, Р. Р. Бегзи, Е. Б. Салзынмаа дээш өске-даа башкыларга чоргаарланыр бис. Эртем болгаш өөредилге база хөй-ниити ажылын чеднишкиниг холбаштырын турар Д. К. Хадаханэ, В. Л. Биче-оол, Х. О. Ондар, О. О. Бартан, Л. П. Салчак, Г. Н. Курбатский, С. К. Чоксум дээш өске-даа хөй-хөй башкыларны адап болур.

Келир үениң башкыларын белеткеп тура, оларның өөредилгезиниң шынарынче, мергежилиңге бердинген болурунче, хөй-ниити харыысалгалыг чорукту медереп билириниче сагыш салып турар бис. Келир үениң башкызы күгле бодунуң башкылаар эртемнерин, методиказын эки билириниден аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи болур ужурлуг. Шак ол соруланы боттандырары-биле бисте хөй-ниити профессиларның факультедин организастаан. Ында 395 студент өөренип турар. Башкының мергежилиңге немештир олар немелде билиглерни чедип алыр. Чижээлээрге, школаның ниити ыр удуртукчузу, танцы болгүмүн башкарары, чурулга, танцы болгүмнерин башкылаары дээш спортчу секцияларны удуртурунга өөренип алырлар. Келир үениң башкызының ооң чугулазы билдингир.

Түс-түс бөлүктер аразында эң эки студент болук дээш конкурсту институттуң комсомол комитеди чыл бүрү организастаан келген. Ук конкурстуң кыйгырыы мындыг: «студент бүрүзүнге — хөй-ниити даалга, кым хөй ажылдаар болдур ол тиилээр». Эрткен өөредилге чылында филология факультединиң 3-кү курузунуң 3-кү болүү типлекчи болган.

Педагогика институдунуң коллективи күгле өөредилге-эртем талазы-биле чугула ажылдардан аңгыда өөредилге чериниң материалдыг базазын бижыгаарынче сагыш салып турар. Бо чыл студентилериниң болгаш башкыларның амыдыралынга улуг өөрүшкүлүг болган. Студентилер чурттаар улуг ниити чуртталга бажыңының тудуун оларның күжү-биле дооскан. Ректорат, партбюро, комсомол комитеди болгаш профвилел организациязы башкыларның болгаш студентилериниң ортузунга организакчы ажылды калбартканындан тудуг ажылдарын күүседип шыдаан бис. Бистиң студентилеривис чурттаарынга таарымчалыг бажыңны алган, ол ышкаш он беш башкы улуг квартираларже кожун кирген. Бо ажылга онза идепкейлиг чоруун көргүскен студентилериниң тудуг отрядының командири Ю. М. Панаргин, ук отрядтың комиссары Т. П. Антонова дээш өске-даа бригадирлер, дайынчыларны сеткил ханышкын-биле адап турар бис.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаажырында институттуң студентилери тодаргай үлүүн кирген. 400 ажыг кижи күскү ажылдарга кириткен.

Ортумак школаның доозукчуларының билииниң шынары экижээн тудум биске өөренип кирип турар студентилериниң билин бедик деңнелдиг апарганы көскү. Беш чыл мурнунда өөредилге деңнели 87 хуу турган болза, эрткен чылын 93 хуу четкен. 190 хире студентилер күгле 4—5 демдектерге өөренген. Студентилериниң эртем ниитилели хөй кижиниң каттыштырын турар. Юбилейге тураскааткан бөгүнгү эртем конференциязына 76 студент аңгы-аңгы темаларга илеткелдерни кылыр.

Чәәрби чылдың бедиинден хая коорге, бистиң ажылывыста чедир көрүнмейн барган үүлдерни ыыттавайн барын болбас. Дээди өөредилге черинге башкылаашкынның деңнелин бедидериниче доктаамал сагыш салыры чугула. Студентилериниң зачёт дептерлеринде колдан турар «ортумак» демдектер бисти оожургатпайн турары чугаажок. Идея-кижизидилге ажылы база кол үүл боон артар.

Х. АЛДЫН-ООЛ.

Кызылдың башкы институдунуң ректору, педагогика эртемниериниң кандидады.

ЭРТЕМ—АЖЫЛЫВЫСТЫҢ ЧӨЛЕНГИИЖИ

Педагогика институду республикада тускай эртемниглер белеткээр кара чаңгыс дээди өөредилге чери болганда, школалар, ортумак өөредилге черлери, эртем-шинчилел институду, кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы, өске хоорайларда институттарның Тывада филиалдары, лабораториялары, республиканың партия, күрүне, культура албан черлери ооң доозукчуларын чылдын-на четтикпейн манап турар деп чугаалап болур. Ындыг болган ужурунда институттуң мурнунда салдынган сорулгалар улуг. Ону чеднишкиниг боттандырарының кол негелделериниң бирээзи — эртем ажылын күштелдирери, бүгү хемчеглерни эртемге үндезилеп чорудары болур. Ынчангаш СЭКП Тыва обкому, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерстволары институтту бедик квалификацияның тускай эртемниглери-биле бижыгаарынче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Бо чылын институтта чәәрби эртем кандидаттары (оларның аразында 10 доцент) ажылдан турар. Олар башкыларның болгаш студентилериниң эртем-шинчилел ажылчорудулгазын удуртпушаан, боттарының шилип алган темаларынга чугула дуржуулаларны, чылында ажылдарын чорудуп келген.

Эртем ажылы кылырынга мергежээн өөрүнүң дуза-деткимчези-биле бистиң он бир башкывыс кандидат диссертацияларын бижип турар. Оларның аразында С. С. Салчак, Э. Конгар, В. М. Грачева, А. В. Набатов олар эртем атарын чедип ап болур арга бар.

1973 чылда институт дээди квалификацияның ийи эртемденнерин алыры чигзиниг чок. Тываның баштайгы эртемдени И. Т. Кызыл-оол «Тываның кол-кол зоналарынга парын болгаш чартык парын дүктүг хойларны өстүрери» деп доктор диссертациязын колдуунда доозупкан болгаш камгалаарынга бөлеткенин турар. Филология эртемниериниң кандидады, доцент Ш. Ч. Сат «Тыва национал литературлуг дылдың тургустунганы» деп улуг шинчилел ажылын база дооскан.

Өске эртемденниериниң аразында башкылаарының бачым чымыжын шинчилел ажылыбиле холбаштырын турарларга физика-математика эртемниериниң кандидады, физика кафедразының эргелекчизи А. Л. Логуткону, математика кафедразының эргелекчизи, доцент Х. О. Ондарны хамаарыштырар ужурлуг. Ылаңгыя А. Л. Логутко аныяк башкыларны шинчилел ажылынче хандыкшыдарынче онза кичээнгей салып турар болгаш парын темаларны демниг күш-биле шинчилээри үреттүнелди дүрген бээр шын орук деп көрүп турар. Ооң түңнелинде бистиң физиктеривистиң кылган ажылдарын төп хоорайларның эртемденнери сонуургай бергеннер.

Эртем институттуң амыдыралының үндезини болу бергенин, ында ушкарар-башкарар ажылдарны эртемденнерде дааскаңы болур. Доцент Х. С. Алдын-оол — ректор, төөгү эртемниниң кандидады В. Л. Биче-оол — ректорнуң оралакчызы, доцент В. А. Копеел — марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи, педагогика эртемниериниң кандидаттары К. Б. Март-оол — декан, Е. И. Коптева — орус дыл кафедразының эргелекчизи, М. А. Хадаханэ — литература кафедразының эргелекчизи, Ш. Ч. Сат — тыва филология кафедразының эргелекчизи, биология эртемниериниң кандидады Г. В. Николаев — декан, химия эртемниериниң кандидады — кафедра эргелекчизи дээш ооп-даа өске.

Эртем-шинчилел ажылдарынга өөредилге номнары, эртем-методиктиг ажылдар бижиири база хамааржырын билир бис. Мындыг янзылыг ажылдарны институттуң хоочун башкылары үргүлүү чорудуп келген. Х. С. Алдын-оолдуң «Тыва дыл башкыларының методиказы,» Ш. Ч. Саттың «Тыва дыл» (3-кү класска өөредилге ному), Р. Р. Бегзиниң «Орус дыл» (3 класска өөредилге ному), Е. И. Коптеваның «Орус дыл» (ийги класска өөредилге ному), Д. М. Бурхиновтуң «Күш-ажылга өөреникчилерни кижизидери» (үүл) дээн чергелиг ажылдарын республиканың башкылары бедин-биле үнелеп көргеннер.

Эртемден башкы бүрүзү студентилериниң ортузундан салым-чаланныг, шинчилел ажылынга сундулуг кижилерни дилеп тывар ажылды чорудуп турар. Ол сорулгага эртем болгүмнери удуртуру, студентилериниң эртем ниитилелиниң ажылынга киржири чогумчалыг дээрзи билдингир. 1971—72 өөредилге чылында институтка он үш болгум ажылдан, оларның кичээлдериниге 120 ажыг кижи өөренип турган. Ооң түңнели өөрүнчүг — 60 ажыг студентилер эртем-теоретиктиг ажылдарны белеткээн. Бо чылын үжен чыгыы болгүмнер шинчилел ажылынга сонуургалдыларны хаара тудар.

Институттуң ректорады эртемденнер белеткээриниң болгаш эртем ажылын шудургу чорударының талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Келир өөредилге чылында институттан сес башкы аспирантураже өөренип кирер деп турар, а он үш кижи бот-өөредилге-биле өөренир болгаш экзаменнер дужаарынга белеткенин эгелээннер. Ооң ыңай билиин улам хаңылаңдыр сорулга-биле элээн хөй кижи квалификация бедилериниң факультеттеринче болгаш институттарынче аттавырлар. Эвилелдиң кайы-даа республикаларынга болгаш хоорайларынга болгулаан конференциларга, симпозиумнарга, семинарларга бистиң эртемденнеривис база киржип турар.

Бижиттинген, кылдынган эртем шинчилеллерин авторлар Москваның, Красноярскинин, Кызылдың болгаш өске-даа хоорайларының эртем институттарының ундуруп турар номнарында парлаткылаан. Кызылдың педагогика институдунуң башкылары эртем-шинчилел ажылын чугулага коруп, ону хүн бүрү чорудуп турары үстүнде чижектерден ылгап-дыр.

Ынчаарга бо ажылды моон сонгаар улам күштелдирери — амыдыралдың негелдези болур. Ооң хогжүүрүнге эргежок чугула байдалдарны республиканың партия совет органнары чылдың-на улам экижидип келген. Бо чылын институт студентилери чурттаар тускай бажыңны удуп доозкан болгаш өөренир бир корпусту алган. Ооң түңнелинде өөренир болгаш эртем-шинчилел ажылдары кылыр чаа лабораториялар, кабинеттер немей ажыттынгылаан. Башкыларның база студентилериниң идепкейлиг, шалыпкын ажылындан эртем ажылының бурунгаар базымы бүрүнү-биле хамааржыр.

Д. КУУЛАР,

ректорнуң эртем талазы-биле оралакчызы, филология эртемниериниң кандидады.

Институдум, башкыларым

1961 чыл башкы институдунуң амыдыралынга улуг болуушкунуң чылы болган. Хүндүсү салбырга дээди эртем чедип алган эң баштайгы башкылар институтту доозуп үнген. Тускай мергежилдиг дээди эртемниг аныяк башкыларны Тываның школалары алган.

Ынчан институтка күгле ийи факультет студентилер белеткеп турган. Студентилер болгаш башкылар-даа саны эвээш. Өөренип турган черивис — амгы уран күүл училищеан ол-ла болгай.

Ооң бээр он ажыг чылдар эрте берген-даа болаа эртем-билиг чедип алган чылдарывыс үттүндүрбаан. Теоретиктиг болгаш практиктиг билиглер-биле бистиң чеңсеглээн, амыдыралчы оруувусту ажыткан башкыларывыска кеззэде чоргаарланып чоруур бис.

Дээди эртем чедип алган, аспирантурага өөренип, эртем адын чедип алганым-даа билигже орукту ажыткан башкыларымның ачызы.

Төрээн институдувус чәәрби харлаан турар хүн ооң башкыларына болгаш студентилериниге кады дооскан эп-өөрүмнүң мурнунда байырны чедирип, эртем-өөредилге ажылынга улуг чеднишкиниерни күзедим.

Ф. БАРТАН,

Педагогика эртемниериниң кандидады, национал школалар институдунуң эртем-шинчилел лабораториязының эргелекчизи.

Аас-кежии — чогаадыкчы ажылда

Бистиң бешки курстуң студентилери практикадан чоокта чаа эң ийи ажыг үргүлчүлээн. Ол үениң иштинде боттарывыстың күжүвүсту, билиивисти хынаан, шепеп көрдүвүс. Практиканың түңнелинде башкы ажылы солун болгаш харыысалгалыг деп чүвеге база катап бүзүредивис.

Өөреникчилерни бүгү талазы-биле сайзырааңгай кижилер кылдыр кижизидери — бистиң кол сорулгавыс ол. Ынчангаш келир үениң башкызы күгле бодунуң эртемин ыяк шиңгээдин алыр ужурлуг дээр болзувусса, ол эргижирей берген бодалдар-дыр.

Эртемнер шупту сырый харылзаалыг. Бир эвес математика башкызы дылды багай билир болза, ол канчап-даа бодунуң эртемин тода, билдингир кылдыр тайызбырлаан шыдавас. Күгле дыл башкызы эвес, харын ажылчын кижи бээн бистиң шапкын үевисте математика дузазы чокка ажылдап, чурттаа шыдавас. Ынчангаш башкы бүрүзү өөреникчилерни бүгү талазы-биле сайзырааңгай кылдыр кижизидер болганда, бир дугаарында, бодун боду кижизиттиниер ужурлуг. Ооң аңгыда бодунуң ажыл-хереэнге бердингени, ажы-төлге ынакшылы, кылган ажылынга кеззэде-ле доктаавайн, улам хей-аът кирип, чогаадыкчы ажылдаары ёзулуг аас-кежии ол.

З. ОЮН,

5-ки курстуң студентизи.

Эжишкилер

Найырал дээрге Төрээн чурт азы ие дээн состер ышкаш ыдыктыг сос.

Практика соонда чаа общежитиеге чурттаары-биле чыглып келдивис. Ында-мында дүвүреп, орун-дожек эде салып, өрээлдер иштп аайлап, чай чок маңнажып турар аравыста, бир көөрүмге бистиң чаңгыс курсчувус Аня Чадамба якут эжи Даша-биле бир-ле чүве дугайын хоорешкен ордар.

Бо урулгарның найыралын шагдан тура хайгаарап келдим. Олар эң-не баштай институттуң ниити ыр болүүнге ырлажып турган, бот-бодун чоорту билчип, өңнүктер болу бергеннер.

Музыкага, ырга ханы ынакшыл оларның найыралын улам быжыктырган. Оон бээрле ийи эжишки институттуңдаа, хөгжүм-шин театрының-даа сценаларынга аян туткан турарын көөр бис. Орус, тыва, якут ырларны аянныг ырлаарыңдан аңгыда, хомуска янзы-бүрү аялгаларны оларның ойнап билири магадаңчыг. Аразында быжыг найыралы, бот-бодун билчиири оларга чогаадыкчы идигин берип турар.

Бистиң институттуң хөй национал дыг ог-булезинде шак мындыг чижектер кайы хөй.

«Найырал, найырал найывыстан сөзүвүс ол» деп ырлажыр бис. Шынап-ла бистиң студент амыдыралывыстың, чеднишкиниериви стиң үвезини найыралда.

З. СЕРЕН-ООЛ,

5-ки курстуң студентизи.

Туда бээр бис

Өөрүмнүң аразында
бодуун чаңныг,
Ойлеп-ойлеп сакты бээрим
чараш уруг
Дүмбей дүне хандыр удуп
чыдырымда,
Дүжүм орта бо-ла кирип —
хөөрежи бээр...
Чылдар оттур өөрүнүп
чоруп турган,
Шыгжап чоруур ынакшылым ажыдар мен...
Чымыш-ниити кады көрүүп
чоруур кылдыр
Шынчы чаагай чурттаганы
туда бээр бис.

Ч. ДОРЖУ.

5-ки курстуң студентизи.

Билиглерже базым

Онгу классты чаа доозуп ал-ла институтче киреринин экзаменнерин улаштыр дужааган бис. Өөрүшкү маңнайывысты чүге деңнээр, таныш эш-оор-даа, төрел улузувус-даа: «Че чүү болдуң?» деп айтырзрга: «Институт, Кызылдың башкы институду!» деп чоргаарал-биле харылаан турдувус...

Оон бээр элээн чылдар эрте берген. Ынчаардагы кады өөренип турган өөрүм республиканың школаларында болгаш, партия, совет ажылдарда-даа хөй-биле кирген ажылдап чоруурлар.

Бети дээрге Өвүр районну безин ап көрээли. Районнуң беш школазында ажылдап турар башкы кадрларның аразында Кызылдың башкы институдунга өөренмээннер ховар дизе частырыг чок. Бистиң Хандагайты школазында башкы эш-оорумнуң хөй кезии ол-ла институтту хүндүсү салбырга азы бот-өөредилге-биле дооскулаан.

Башкы кижиниң ажылы күгле башкылаашкын болгаш методиканы хандыр билири-биле кызыгаарланыр чүве кайдал чок, хөй-биле база ажылдаар апаар. Ылаңгыя школа удуртучузу кижи хөй кижилиг башкылар коллективин бүгү талаа-биле башкарбышаан, ада-не, хөй-ниити ортузунга ажыл-херектерге калбаа-биле киржир апаар. Бо бүгүнү чуталап турар ужурум үүл дизе эртем-билигге, амыдыралчы орукка бисти белеткеп каан башкыларывыска бөгүн база катап четтирдивис деп сөглээр ужурлуг бис.

Ч. ЧАП,

Хандагайты школазының директору.

ЧУРУКТА: Кызылда күрүненің башкы институдунуң хоочун башкылары (солагай таладан оң талаже) — Е. И. Сирипов, Е. П. Веденеева, Е. И. Коптева, Р. Р. Бегзи, Ш. Ч. Сат болгаш А. С. Мазуревская.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Биология факультединиң үшкү курсчулары (солагай таладан оң талаже) Николай Путинцев, Соян Серенмаа болгаш Людмила Фисенко олар гистология талазы-биле практиктиг кичээл үезинде.

Кижи болгаш хоойлу

ХООЙЛУНУҢ НЕГЕЛДЕЗИН ЁЗУГААР

Хоойлу-дүрумну болгаш эрге-чүрумну быжыглаарының, күш-ажылдың сагылга-чүрумүн быжыг тударының, арагалаар болгаш кемниг-херек үүлгедир чоруктарны болдурбазының, иниге чүрүттүлгениң чүрумнарын сагыырыга хамаатыларны кижизидери амгы үеде бир чүтүл соруга болур.

Чамдык кижилериң күш-ажылдың сагылга-чүрумүн үреп, бот-харысалгазын чавыздып, арага-дарылаар, кемниг-херек үүлгедир чоруун болдурбас дээш бүгү үүлдерни кылыры ам кол соруулгаларның бирээзи болур. «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы арагалаашкынга болгаш ооң кандыг-даа хевирлеринге удур эптеш чок чоруктуг тургузар талазы-биле улам дээштиг хемчеглерни ап чорударын негеп турар.

Үстүнде айытканы Чарлыкты болгаш СЭКП Төп Комитединиң бо чугула айтырыгга хамаарышкан доктаалын күүседирге бистиң районнуң прокуратура, суд, милиция черлери районнуң партия комитединиң болгаш район Совединиң күүсекчи комитединиң деткимчези-биле биче эвес ажылды ажылчы чоннуң ортузунга чорудун келген. Иниг — кооперацияның өнчүүн самчыгдан буданнаан кижилерден 31911 руб. 45 көпеекти төлеткен. колхоз, совхозтуң мал-маганын чидиргеннерден 92 бода, 66 шээр малды эгитиргеен.

Районда назы-хары четпээйнериң кемниг-херектер үүлгедир чоруун баш удур болдурбас дээш тодаргай хемчеглер районнуң прокуратура болгаш милиция чери ажылдан кылган. Ылаңгыя «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын район иштинде күүседип турарының талазы-биле айтырыгны район Совединиң болгаш Кызыл-Чыраа кодээ Советтиң сессияларында чугаалажыр, аңаа район прокурорунуң илеткелин дыннаан. Самагалдай, Ак-Эрик, Чыргаланды, Берт-Даг Шуурмак болгаш чүрттакчылыг өске-даа суурларга ажылчы чоннуң хуралдарын эрттирип, хоойлулар таныштырылгазын организастаан.

Үстүнде хемчегларни ап чоруткан түңнелинде чүрттакчылыг чамдык черлерде кижилериң арагалаар болгаш кемниг-херек үүлгедир, машинатехникага озал-ондак кылыр чоруктары эвээжеп турар. Чижээ, Шуурмакта ыяш белеткээр пунктуда, «Чодураа» колхозта, Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжышкыны, ыяш ажыл-агый коллективтеринде, «Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шыныаа салбырында байдалдар көскүү-биле экижээн.

Бо үстүнде байдалдар чүү көргүзүп турарыл? Ол коллективтерде партия, совет, хөй-иниги организациялары, удуртукчулар кижи бүрүзүнүң бот-харысалгазын бедидериниче сагыш салып, четпестерни чайладыр дээш шыңгыы негелдериг ажылдаанын хереченлеп турар.

Ынчалза-даа Самагалдайда, «Тес-Хем» совхозтуң Берт-Дагда, О. Шыныаада база Ак-Эрикте арагалаар, херек үүлгедир чоруктарның ийи-чаңгыс таварылгалары ам-даа бар.

Иниг-иниңиң өнчү-хөреңгизин самчыгдаан кижилерден негелде ам-даа кошкак. Ооң уламыдан иниг-иниңиң малын чидирер, самчыгдаар чоруктар бар. Чижээ, «Тес-Хем» совхозта мал кадарып турар кижилерден Шалык Шулуу эрткен чылдан бээр хөй малды чидиргеен. Сарыыл Нурзат 34 хойну, Куртаа Кызыл-оол 38 улуг иртти боттарының туразы-биле өске улуска бичин хураганнарга орнаан. Иван Ендан 39 хойну, Алдачы Хуналдыр 31 хойну боттары кара туразы-биле сайгарын чок кылгылаан, харысалгага онаажын турар.

Совхозтуң өнчү-хөреңгизин хүлээвеен чамдык улус мынчаар ээ-харысалга чок аажылан турда, Ү. Шыныаа болгаш Берт-Даг салбырларының эргелекчилери Чангы-оол Сан-Хоо, Шывык Даваажап олар иниг-иниңиң хемчеглер албайн келгени кончуг четпес.

«Тес-Хем» совхозта амга чедир чоннуң хууда малын совхоз малы-биле хады тургузуп, оларны аңгылавайн турары таарымча чок. Чижээ, Чайбар Лаваа, Иван Ендан, Далаа Седип-оол, Өдекпей Чалчык-оол, Дүшпүү Севээн олар совхоз малын ажаан кадарып тургаш, хөй инектерни, хойларны, өшкүлерни чидиргеен. Олар ай санында отчёт болгаш саваанкын кылыр үеде иниг-иниңиң малының санынга боттарының санадын кажарлап турганы өстелге үезинде үлерээн. Олар чуд харысалгазынга кирген. Чамдык малчыннар боттарының хүлээнгени иниг-иниңиң малын организастыг кадарарынче, эртеп, кежээ боттары өнчалап саналарынче сагыш салбаан. Ылаңгыя инектер колдуу ээн чоруур. «Тес-Хем» совхозтуң дирекциязы болгаш мал ажылының специалистери бо талазы-биле контрольду күштелдирери негеттиниг турар.

Д. МИЖИТ.

Тес-Хем районнуң прокурору.

АЛДЫН ХОЛДУГ КИЖИ

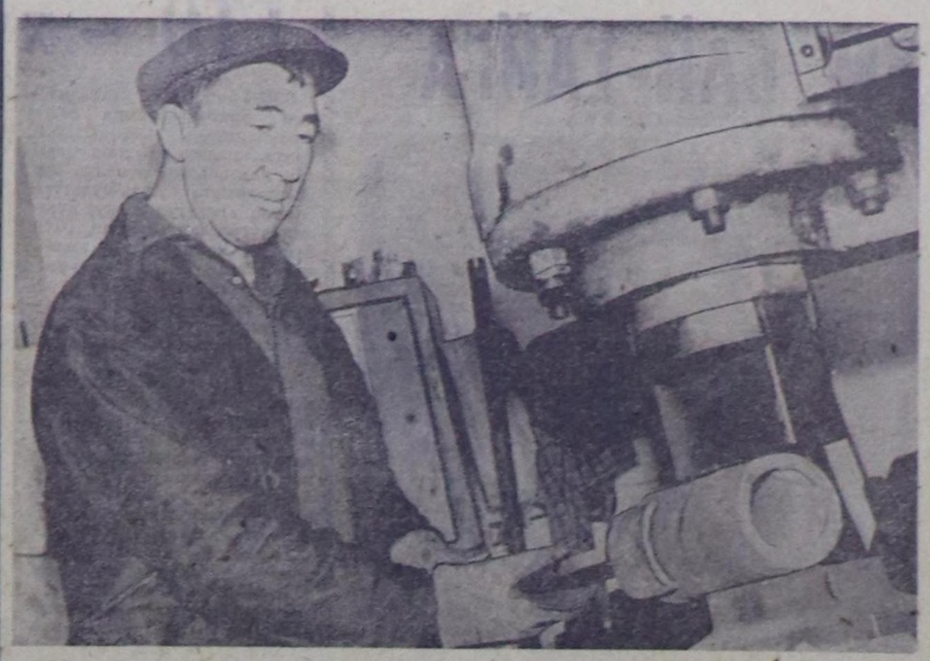

— Бистиң дарганывыс-даа ёзуруг-ла алдын холдуг дээр кижилериң бирээзи болдур ийин — деп, Кызылда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылдакчылары чугаалаарлар. Ол дарган дээрге Анатолий Бочкарев-тыр. Каттыжышкынның мастерскаязында 1963 чылдан бээр ажылдап турар. Тракторларга эргежок чугула янзы-бүрү херекселдерни ол дүрген болгаш мергежилдиг септеп, таарыштырып кылыр.

ЧУРУКТА:—А. Бочкарев механиктиг маскада ажылдап тур.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Хожудаащкындан уштунар

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы, Чыраа-Бажы, Хорум-Дагда болгаш Шеминиң «Большевик» совхозта шупту беш муң ажыг чүрттакчы чоннуң Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының 18 хире садыг коллективтери хандырып турар.

Ол ажылчын кооперация 1970 чылдың бирги чартыынга чедир республикада дээре көрүүглелиг ажылдаан. Республикаларны шилчиг Кызыл тугун болгаш акша шаннаныдаа ап турган.

Ынчалза-даа эрткен чылдың ийги чартыындан эгелеп ажылчын кооперациязының (даргазы Б. Сарыглар) ажылы суларраан. Ооң чылдагааны чүдел? Организастыг ажылды чогуур деңнелге тургуспаанында, социалистиг чарышты четпес организастаанында, кадрларны шилиир болгаш таарыштыр тургузар ажылдың сулазында.

Бо чылдың он айларында бараан саарылгазының планы 46 муң ажыг рубльге чедир күүсеттинмээн. Моон бир чылдагааны—чамдык садыгжылар садыгны ажыдар, хаар шактарын барымдаалавайн турарында. Сөөлгү үеде магазиннерде хлеб үргүлчү үстүр апарган. Булочка, калачи, сдоба ышкаш кылыглар ховар келир. Кадрларның өре-самчыгдал кылыры көвүдээн. Чижээ, автолавканың чолаачы-садыгжызы О. Далбыгыр, дежурный магазин садыгжызы турган К. Хапын-оол, ажыл-агый магазиннинге түр садыглаан Л. Дужунгулова олар хөй өре-самчыгдал кылган. Ону төлеп алыр талазы-биле дээштиг хемчеглер албаан. Чамдык хевис, соодукчу, хеп чуур машина болгаш өскеда ховар бараанларны складтан таныш-көрүш тыртып садыптар фактылар бар. Бо чайын хөл-биле долгаар 5 сүт машиназы келирге, оларны ажылагый магазиннче безин киирбейн сайгарган. Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының мурнуку чылдардагы мурнакчы адын катап тургузар дээш, ооң ажылынче республиканың баштаар черинин көрүүр үези келбээн бе?

С. ШАГЖЫ.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Парлаттынган соонда

Бо чылдың октябрь 25-те парлаттынган «Шиитпирлезе чогуур айтырыг» деп эгелиг материалда шугумчүлээн фактыларны хыналда бүрүн бадыткаан. СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң секретары эш О. Шагдыр-оолдуң дыцпатканы болза:

— «Мөгеп-Бүрен» колхозка пекарня чогундан иниг-иниг хлеб быжырылгазы чоруттунмайн турганы шын. Ам пекарняның түдүү доозулган, ону райпо баштаар чери дерип, хандырган, далган база четчир бар. Иниг-иниг хлеб быжырылгазын эгелээрин, колхозчуларны, албан-хаакчыларны — бүгү чоннуу ол талазы-биле хандырарын организастаан.

* * *

«Кыскарып каапты» деп материал бо чылдың октябрь 19-та үнген солунга парлаттынган. Ында найысылалдың Кочетов кудумчузунда № 41 «Аялга» деп магазинде тыва ырларның пластинкаларының чогун болгаш ында садыгжы кыстың садып алыкчыларга доңгунунуң дугайында таарзынмаанын автор илеткен.

Кызыл садыгның директору Х. Мамедовтуң биске харылаазы болза:

1972 чылдың эрткен айларында № 41 садыгта тыва аялгаларның пластинкалары шынап-ла чок тургулаан. Садыг министерствозунга Кызыл садыгның ноябрь 17-де киирген чагының соонда тыва аялгаларның янзы-бүрү 1500 хире пластинкаларын ук магазин алган. Ону садып алыкчыларга садып эгелээн.

Ажыл үезинде садып алыкчыларга каржы чаңчаанны дээш садыгжы Л. А. Иванова-биле беседалажып, түңнелинде коллективтиң профэвилел хуралынга садыгжы кижиниң ажыл-ижи, ажыы-чаңының дугайында чугаалашкан.

АЖЫЛГА ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАР ДЭЭШ

Республиканың бүгү садыг системазында болгаш иниг-иниг чемненилгезинде муңмуң кижилер ажылдап турар. Олар тоску беш чылдың сорулгаларын шиитпирлээринге бодунуң үүгүн киирип келген. ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг утмуур дээш калбарган бүгү чоннуң социалистиг чарыжынга садыг бүдүрүлгелери болгаш организациялары кижини, планыг даалгаларын болгаш алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүседип турар. Ындыг коллективтерге Таңдының, Эрзинниң, Каа-Хемниң райполары, Сесерлиг сельпозу хамааржыр. Чүгле 1972 чылда 3 магазинни болгаш 3 столоваяны ажыглалга киирген. Магазиннерни, столоваяларны, буфеттерни алгыдып, чаартып, эде тургузарынга Садыг министерствозу болгаш Респотребсоюз чартык миллион ажыг рубльдя чарыгдаан. Садыг черлеринге, иниг-иниг чемненилгезинге мурнакчы арганың хевирлери-биле чонга ачы-дуза чедирерин эжижидерни, ында ажылдап турар кижилерге чогумчалыг байдалдарны тургузарының хемчеглерни ап келген. Эрткен чылын күш-ажыл камгалалынга 21 муң рубльди чарыгдаан.

Чоруттуун турар хемчеглер үре-түңнелдиг болганы чугаажок. Ынчалза-даа садыгда болгаш иниг-иниг чемненилгезинде күш-ажыл камгалалы болгаш бүдүрүлгениң арыг-шевери амгы үениң негелдерининге ам-даа ыракта четпес болуп турар. Ооң чылдагааны-биле бүдүрүлгете озал-ондак болгулай бээр. Бо чылдың эрткен тос айларында садыг шугумунга болган озал-ондактар эрткен чылдагызындан эвээш-даа болза, ол бистиң оожургатпайн турар.

Үүнүң чылдагааны-биле садыг болгаш иниг-иниг чемненилгезиниң черлеринге ындыг таварылгалар болуп турарыл деп айтырыг тургустуунуп келир. Күш-ажыл камгалалының айтырыгларынче бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчулары чогуур кичээнгейни салбайн, а профэвилелдиг чер-чер комитеттери олардан шыңгыы негелдени кылбайн турар ийикпе, азы ол айтырыгны эки өөренин көрбейн турарында.

Бүдүрүлгете озал-ондак болгулаан организацияларга ооң чылдагаанын тодарадып келирге, ымдыг фактылар илереп, кээр: электроэнергиядан болур айыылдарны чайладыр хемчеглер алдынмаан, чырыткы четпес, вентиляция чок, ажылдакчылар тускай идик-хеп-биле хандыртынмаан, холбиле кылыр аар ажылдарны чингедир механизмнерни ажыглаарынче кичээнгей салбайн, арыг-шеверни сагыырының негелделерин күүсетпейн турар, азы түңнеп чугаалаарга, күш-ажыл камгалалының чурумнарын үреп турарында. Мыңдыг байдалдың уламыдан эртпеп чылын Садыг министерствозунуң баазазынга озал-ондактыг таварылгалар болгулаан.

Кызылдың столоваялар болгаш ресторанар треминиң бүдүрүлгелериндe электрилиг савалар-биле чем хайындырар черлери айыл чок чоруктуг техниказының дүрүмнеринге дүүшпес, электрорубильниктер ажык, тускай резин чадыглар, хол хаптары болгаш электри айылыындан камгаланыр өске-даа херекселдер чок. Кухняларда үндүр тыртар болгаш температура таарыштырар вентиляциялар ажылдавас болгулаар. Оларда тушь, тускай өрээл, хеп-азар чер тургустунмаан.

Күш-ажыл хоойлузун шыңгыы сагыыр

Республиканың бүгү садыг системазында болгаш иниг-иниг чемненилгезинде муңмуң кижилер ажылдап турар. Олар тоску беш чылдың сорулгаларын шиитпирлээринге бодунуң үүгүн киирип келген. ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг утмуур дээш калбарган бүгү чоннуң социалистиг чарыжынга садыг бүдүрүлгелери болгаш организациялары кижини, планыг даалгаларын болгаш алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүседип турар. Ындыг коллективтерге Таңдының, Эрзинниң, Каа-Хемниң райполары, Сесерлиг сельпозу хамааржыр. Чүгле 1972 чылда 3 магазинни болгаш 3 столоваяны ажыглалга киирген. Магазиннерни, столоваяларны, буфеттерни алгыдып, чаартып, эде тургузарынга Садыг министерствозу болгаш Респотребсоюз чартык миллион ажыг рубльдя чарыгдаан. Садыг черлеринге, иниг-иниг чемненилгезинге мурнакчы арганың хевирлери-биле чонга ачы-дуза чедирерин эжижидерни, ында ажылдап турар кижилерге чогумчалыг байдалдарны тургузарының хемчеглерни ап келген. Эрткен чылын күш-ажыл камгалалынга 21 муң рубльди чарыгдаан.

Чоруттуун турар хемчеглер үре-түңнелдиг болганы чугаажок. Ынчалза-даа садыгда болгаш иниг-иниг чемненилгезинде күш-ажыл камгалалы болгаш бүдүрүлгениң арыг-шевери амгы үениң негелдерининге ам-даа ыракта четпес болуп турар. Ооң чылдагааны-биле бүдүрүлгете озал-ондак болгулай бээр. Бо чылдың эрткен тос айларында садыг шугумунга болган озал-ондактар эрткен чылдагызындан эвээш-даа болза, ол бистиң оожургатпайн турар.

Үүнүң чылдагааны-биле садыг болгаш иниг-иниг чемненилгезиниң черлеринге ындыг таварылгалар болуп турарыл деп айтырыг тургустуунуп келир. Күш-ажыл камгалалының айтырыгларынче бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчулары чогуур кичээнгейни салбайн, а профэвилелдиг чер-чер комитеттери олардан шыңгыы негелдени кылбайн турар ийикпе, азы ол айтырыгны эки өөренин көрбейн турарында.

Бүдүрүлгете озал-ондак болгулаан организацияларга ооң чылдагаанын тодарадып келирге, ымдыг фактылар илереп, кээр: электроэнергиядан болур айыылдарны чайладыр хемчеглер алдынмаан, чырыткы четпес, вентиляция чок, ажылдакчылар тускай идик-хеп-биле хандыртынмаан, холбиле кылыр аар ажылдарны чингедир механизмнерни ажыглаарынче кичээнгей салбайн, арыг-шеверни сагыырының негелделерин күүсетпейн турар, азы түңнеп чугаалаарга, күш-ажыл камгалалының чурумнарын үреп турарында. Мыңдыг байдалдың уламыдан эртпеп чылын Садыг министерствозунуң баазазынга озал-ондактыг таварылгалар болгулаан.

Кызылдың столоваялар болгаш ресторанар треминиң бүдүрүлгелериндe электрилиг савалар-биле чем хайындырар черлери айыл чок чоруктуг техниказының дүрүмнеринге дүүшпес, электрорубильниктер ажык, тускай резин чадыглар, хол хаптары болгаш электри айылыындан камгаланыр өске-даа херекселдер чок. Кухняларда үндүр тыртар болгаш температура таарыштырар вентиляциялар ажылдавас болгулаар. Оларда тушь, тускай өрээл, хеп-азар чер тургустунмаан.

Күш-ажыл камгалалының, ооң айыыл чогун хандырар, чогумчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле өске-даа хөй-хөй чедир кылдынмаан үүлдер садыг болгаш иниг-иниг чемненилгезиниң шугумунда бары ажылга шаптыктыг, каражалыг чоруктарны чедирип турар. Садыг министерствозунуң. Респотребсоюзтуң удуртукчулары бо айтырыгны боттарының коллегиязынга, баштаар черинге тургузуп турза-даа, дүштиг хемчеглерни албайн турар. Күш-ажылдың сагылга-чүрумүн каржызы-биле үреп турарларга чамдык таварылгада хемчег хүлээтпейн турар. Бүдүрүлгелерде, организацияларда месткомнар бо талазы-биле ам-даа чогуур негелделиг, хынамчалыг ажылдавайн турар.

Ылаңгыя профэвилел организацияларының талазындан контроль чогуп ажыглаан ажаш, хөй-хөй садыг черлериниң удуртукчулары чамдык кижилерни ажыл шагындан артыр ажылдадып, садыгжыларга таарымчалыг байдалдарны тургуспайн турар. Кызыл садыгның үлетпүр бараанларының магазиннери байырлал бүдүүүүнде дыштанып хүнер чок ажылдаан, ооң ээнгеде-даа ол хевээр үргүлчүлеп турган. Ол дээрге күш-ажыл дугайында хоойлуну каржызы-биле үреп турары ол. Шаңмындыг практиканы шиитпирлин-биле буруу шавар ужурлуг.

Бо дээрге садыг ажылдакчыларының профэвилелиниң чер-черде местнымнары күш-ажыл камгалалының айтырымынче хаңылап кирбейн, оларга тывысказа эргелерин чедир ажыглап шыдаалаының хереченлеп турар. Күш-ажыл дугайында хоойлу үреп турар удуртукчуларга харысалганы хүлээдир, ажылдың айымнаа чок чоруун хандырбайн турар цехтерни, участокларны хаарынга чедир айтырыгларны тургузарын чедип алыр хереп.

Сорулга чүү дээрге, профэвилелдиң местнымнары бүдүрүлгелериниң, организацияларының удуртукчуларын дамчыштыр аар болгаш хөй күш үеде ажылдарны механизастаарының деңнелин бедидерни

50 ЧЫЛ

Улуг талантылардың көрүлдези

СЦЕНАДА—УЛУГ-ХЕМ, БАЙ-ТАЙГА

Чоннуң күзелинден төрүттүнгеш быжаан

Совет Эвилели делгереп турзун — деп өткүт чидиг, кижи бүрүзүнге эргим чоок сөстер көжеге артынга чаңгыланып эгелээри-биле Улуг-Хем районнуң бот-тывынгыр артистери боттарының республика көрүлдезинге бараалгадып келген концертин эгелээннер.

Оларның «Буузулбас эвилел» деп композициязы бистин улуг Төрээн чуртувустуң буузулбас эвилелдиг, чаңгыс аданың ажы-төлү ышкаш аразында эп-найыралдыг ажыл-ишчи аймак-сөөк чонунуң бурунгаар үзел-соруу-биле болгаш келир үеге бүзүрели-биле чүгленип, чалгынналганын көрүкчүлер сагыш-сеткилинден чыгыы-биле үткүп, чиртилээн адыш часкаашкыннары-биле үдээннер.

Район эмнелгезинин сестразы Л. Бахтина тыва улустуң «Декей-оо» дээр ырының орус, тыва дылдарга ырлап доозуптарга, көрүкчүлер катап ырлаарын дилеп, шимээргеп-ле үнүү... Көрүкчүлерниң изиг хүлээп алышкынын дыннап, көрүп олурарга, күүседикчилерге «аарыг», сагыш-човаайн олурар кижи чогу илдеп. Зал долу көрүкчүлерниң хөй кезии база-ла районнардан келгилээн бот-тывынгыр артистер болганда, олар эки, багай күүседилгелерни удур-ла илередип, аңаа хамаарыштыр санал-оналын адыш часкаашкыны-биле «тайылбырлап» олурарлары илдеп.

«Хөмейим кагбас-ла мен,
Хөңнүм чазаар чадаганым»

дижип, бистин тыва улус сыгыт, хөмей, каргыраа дээн чижектиг сеткил-түрекке дээп турар тускай аян, хөөнүт, бүрүнгуларындан салгаттынып келген күүседилгерин мактап ырлажып турарлар.

«Улуг-Хая» совхозтан келген Т. Кара-оол, «Ак-Туруг» совхозтан Б. Конгар, С. Эрес-оол, Д. Номнай олар Д. Шынараптың бызаанчыга үделгези-биле кожаң ырларны ырлажып тура, сытыт, хөөмейни бадыра бээрге, зал ишти шыпшың...

Районнуң Культура бажыңының ажылдакчызы Рая Монгуш база М. Мерген-Хереллдиң чогаатканы «Дамырак» деп ырызын чараш ырлап күүсеткен.

Район төвүнде кижи эмчизи Е. Доцко, концертмейстер А. Ларкина биле Н. Чайкиннің баянга ойнаан концертинин төнчүзүн тергиин эки күүсеткеннер.

Улуг-хемчилерниң республика көрүлдезинге бараалгадып келген концертинде кошкак күүседилгелер бар-даа болза, идейлиг үтказ ханы, көрүкчүлерниң үнелелин алган номерлер барын жюри кежигүннери демдеглээннер.

«Баарында малдар оттаае Бажы бедик Бай-ла-Тайганың» бот-тывынгыр артистери улуг-хемчилерниң соон дарый концертин эгелээннер.

Хоойлуларда Совет чурттуң хоойлузу дег,
Хостуг, шынныг ындыг хоойлу кайда-даа чок.
Дээди шынның хоойлузун мактап ырлаан
Делегейде менден чоргаар хамааты чок —

деп өөрүшкүлүг аас-кежиин алгап турар олуругларны дыннап олурган көрүкчү бүрүзүнүң хей-аъды көдүрүлгени чугаажок. Мону «Тээли» совхозта партком секретарь С. Байыс-оол чоргаарал-биле ырлап турда, өөрү чаңгыс кижи дет ооң хөөн кирген үнүн эдерип турдулар.

Л. Чадамбаның «Араттың алдын хоойлузу» деп шулуун «Тээли» совхозтуң механизатору С. Сонам аянныг болгаш билдингир кылдыр номчаан.

Ол ышкаш «Кара-Хөл» колхозтуң чоллачызы С. Севээн-оол «Тапталым гайыта» («Ынакшылым ындыны») деп якут ырны күүсеткенин көрүкчүлер улуу-биле үнелеп, үр-ле адыш часкап, катап күүседирин дилеп олурдулар.

Хола чаактыг хомузумну
Хойлап чорааш кагар-ла мен,
Чес-ле чаактыг хомузумну
Чеңнеп чорааш, кагар-ла мен —

дээр ыры хомуска тыва чоннуң кайы хире хамаарылгалыг чораанының херечизи болур.

М. Саттың удуртулгазы-биле хомусчулар ансамбли онзагай болганын көрүкчүлер-даа, жюри кежигүннери-даа демдеглеп, ук күүселдени эки деп санап турдулар.

Шулукчу С. Молдурганың «Шын» деп балладазын С. Мар-оол уран, чараш кылдыр номчуп, чогаалла болуп турар болуушкуннарны үнүүн дузазы-биле илереткенин жюри кежигүннери уран номчукчунуң кончуг эки чедиишкини кылдыр санааннар.

Бай-тайгажылларның концертинде көрүкчүлерни хаара тудуп турар күүседилгелер бар-даа болза, чамдык четпестерниң бары хөмуданчыг. Чарлакчы кижиниң үнү өткүт, тода болуру чугула.

Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарының бот-тывынгыр артистери республика көрүлдезинден улуг өөредигни алгаш чанарлар.

Кайы-даа коллективтиң концертинин алыс угланышкыны — ам болур улуг байырлал — ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскааттынып, келир үеге ханы бүзүрел-биле чалгынналып, ажыл-ишчи кижилерниң амыдыралы-биле сырый холбаалыы-биле онзаланып турар. Шынап-ла чоннуң күзелинден төрүттүнгеш, быжаан деп чүвениг барымдаазы-даа ол-дур.

Монгуш ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчиктен келгеп, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол сыгыт, хөөмейни игил-биле үдевишаан күүседип олур.

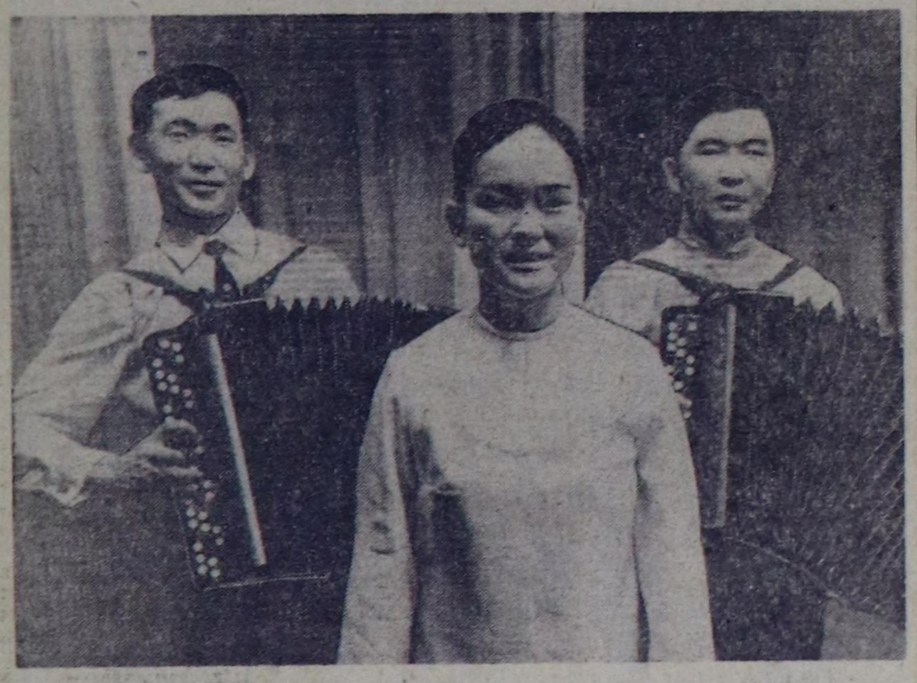

ЧУРУКТА — Чөөн-Хемчик районнуң бот-тывынгыр артистериниң көрүлдезиниң киржикчизи Вера Сүлзүнмей Д. Хүрешоолдуң «Үдеп каар сен» деп ырызын баянистериниң үделгези-биле күүседип тур.

Ф. СТЕПАНОВТУҢ фотозу.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ХЕРЕЧИЗИ

Бистин республикага боттывынгыр уран чүүл көрүлдерин организастап эгелээнден бээр-ле аңаа бодумнуң эвээш-биче-даа болза, үлүг-хуумну киприп, ооң доктаамал киржикчизинге санаттырып келдим. Бодум хуумда ыры-хөгжүмге бичемден турала сонуургалдыг болгаш, ол дугайында бодай бергенимде чалгынналы берген ышкаш аңаар мен.

Эдээн хөй ырларның авторуу болуп турарымны чоп билир боор. Ол ырларны республиканың аңгы-аңгы районнарында саанчыларның, кадарчыларның ырлап кээп турарынга өөрүп, оларга четтиргенимни илередиксээр мен. Боттывынгыр артистерниң дилээн өзүгаар чамдык ырларны бижээнимни сактып ор мен. Оларның бирээзи С. Сарыг-оолдуң сөзүнге бижээним «Коммунизмниң оттары» деп ырым. Ук ырны 1964 чылда Улуг-Хемниң уран чүүл коллективи дөрт үнгө Кызылга кээп күүсеттилер.

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болурунга тураскаатканда кедээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези мурнуку чылдарга бодаарга черде онзагайдыр. Маңаа чижек кылдыр мындыг чүүлдү чугаалаайн. 1960 чылдар үезинде концерт номерлери чүгле баян-биле үдеттинин турган. А ам дээргe район бүрүзүлден-не хөгжүмнүң янзы-бүрү болук хевирлеринге хөй кижи составтыг оркестрлериг кээп турары — бурунгаар базымнарның өзүлдезин херечилеп турар. Чедип алдынган бо чедиишкиннерни улам хогжүдүп, кодээ Культура бажыңнарынга болгаш клубтарга ол талазы-биле тускай эртемнигдерни быжыглап, чонну олче улам хаара тудары күзевчит.

С. БАЗЫР-ООЛ,
бот-тывынгыр композитор.
Бии-Хем район.

АНЫЯКТАР АРАЗЫНГА

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурунуң улуг байырлалынга бараалгаткан кодээниң уран чүүлүнүң республика көрүлдезинге киржир аас-кежии мецээ таварышты. Алдан харга чоокшулап-даа орзумза, аныяктар аразынга турупкаш, чонумга аян тудуп сыгыртыры — бөдүүн колхозчу кижиге улуг өөрүшкү болгаш чоннуң уран талантызын бистиң чуртувуста бедии-биле үнелеп турарының херечизи деп санаар мен.

Бодум Өвүрнүң «Кызыл тук» колхозта кижи мен. Шаандан тура сыгыртыр чордум. Ынчалза-даа чоң мурнунга концерттерге киришпейн чорааным хомуданчыг. Чүгле сөөлгү чылдарда бистиң Саглы суурда эп-не пептерээн кудумчу концерттеринге доктаамал киришип келдим. Республика көрүлдезинге келириниң мурнунда аңгы-аңгы суурлардан келген сыгытчылар шупту каттыжып, сыгытчылар ансамблин түргүзүп алдывыс. Аныяк эштерге арга-мергежилиг шыдаар шаам-биле дузалап көргүстүм-даа. Оларның аразында Хандагайты ортумак школазының 10-гу класының өөренгиниви Сергей Куулар онзагай черни эзлеп турар, өзүлүг сыгытчы болуп болур кижи.

Бистиң концертивистиң номерлери колдуунда-ла ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскааттынган. Ооң тодаргай чижээнге узбек, татар танцылар дээш өске-даа номерлери адап болур. Хылдыг хогжүм оркестри сураглыг классикага хамаржыр П. Чайковскийниң «Куулуг хөл» деп чогаалындан бичии куулариың танцызының музыказын ойнаар. Бо дээргe, кодээ кижилериниң музыкага сонуургалы улам улгадып, классиктиг аялгалар-биле безин танызын турар апарганын херечилеп турар.

М. ДОРУҢМАЙ,
колхозчу.

ГТО — хүннүң айтырыы

СЭКП-ниң XXIV съездизинин шийтпирлериниде совет кижилериниң кадыкшылын камгалаарынга болгаш чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга күш-культура болгаш спорттуң ужур-дузазын чугулалап айытган. ГТО-нуң чаа комплекизин ажылдап кылган чорук Коммунистиг партия биле Совет күрүнениң совет кижилериниң кадыкшылы, дадыгыышкыны дээш сагыш салыышкынының тодаргай херечизи болур.

«ГТО-нуң чаа комплекизи күш-дамыр кижизидилгезиниң үндезини программазы болбушаан, коммунистиг ёзуга аныяктарны кижизидеринге кол рольду ойнаар ужурлуг» деп ВЛКСМ ТК-ның VII пленумунуң шийтпирлериниде айытган. Ону амыдыралга боттандырары-биле Чөөн-Хемчиктиң комсомол организациялары хөй-биитги организациялары-биле кады чамдык ажылдарны чорутган. ВЛКСМ райкомунуң пленумунга ГТО-нуң чаа комплекизин амыдыралга боттандырар дугайында чугаалашкаш, тодаргай доктаалды хүлээп алган.

ГТО-нуң чаа комплекизин пропагандалаарынга болгаш боттандырарынга Ленин аттыг колхозта, «Суг-Хөл» совхозта, районнуң кижи эмнелгезинде, АТБ-де, Чадаана хоорайның № 1 болгаш № 2, Ийме, Суг-Аксы, Баян-Тала школаларында комсомол, пионер организациялары боттуг, организастыг ажылды чорудуп турар.

ВЛКСМ райкому эрткен айларда районнуң спорт, профэвилед, ДОСААФ организациялары-биле кады район хемчээлдиг элээн каш маргылдаалары эрттирген. «Революсчу болгаш дайынчы алдарың оруу-биле» деп аныяктар походунуң түңнелинде спорттуң алды хевириниң маргылдаазында, комсомол-профэвилелдиң кускы чиик атлетика кроссунга хөй кижи киришкен.

Материал-техникиг база спортту улам ыцай хөгжүдеринге, массалыг болдуларынга улуг салдарлыг. «Суг-Хөл» совхозта, Ленин аттыг колхозта, Чадаананың № 1 школазында, районнуң өртке удур командазында бөдүүн стадионнар болгаш спорт шөлдери багай эвес кылдынган. Аңаа спорчу оюннар, маргылдаалар үргүлчү хөй кижи киржикчилиг эртип турар.

Спорт ажылы «Суг-Хөл» совхозта багай эвес чоруп турар. Ол ажыл-агыйда 112 кижи спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге разрядтарлыг, 230 кижи «Урожай» эки тура спорт нийтилелиниң кежигүнү. ГТО-нуң нормаларын хүлээп алыр комиссиялары Суг-Аксы, Кара-Чыраа, Кызыл-Тайга, Хөр-Тайга суурларда түргускулаан.

ГТО-нуң чаа нормаларын дужаарынга малчыннарны киириштирери-биле комиссия кежигүннери суг-бараан фермаларының ишчилериниң ортузунда ажылды чорудуп эгелээн.

Спорт хөгжүдезинге, ГТО-нуң нормаларын дужаарынга боттарының хууда үлегерин көргүзүп турар хоочун спорчулар районда бар. Оларга Ховалыг Алдын-оол, Николай Тараное, Ооржак Аныш-оол, Сат Доржу, Ооржак Чимбин болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

ГТО-нуң чаа күш-культура комплекизиниң амыдыралга боттандырар талазы-биле чоруттунуп турар ажылдар-биле чергелештир четпестер хөй. Чамдык комсомол организациялары комплексти дужаар организастыг хемчегларни албайн турар. «Октябрь 30 чылы» колхозта, «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Тыва» совхозларда спортту оюннар, маргылдаалар болбайн турар. Бо ажыл-агыйларда ГТО-нуң чаа комплекизиниң нормаларының чайгы хевирлерин дужаар ажылды чоруттаан. ГТО-ну дужаарының графиги болгаш ону организастан удуртур комиссиялар тургустунмаан чорук, ол черлерде комсомол организацияларының спорт ажылынче кичээнгей салбаанының херечизи-дар. Шак ындыг байдал Чадаана хоорайның чамдык будуруулгелериниде, албан организацияларында бар.

ГТО-нуң комплекизиниң нормаларының кышкы хевирлерин дужаарынга белеткел ажылдарын организастыг чорудуп, аңаа комсомолчулар болгаш аныяктар идепкейлиг киржирин чедип алыры, районнуң комсомол организацияларының бо хүннерде чугула сорулгаларының бирээзи.

М. ХОЖУР-ООЛ,
ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

ӨӨРЕДИГЛИГ ФИЛЬМНЕР

Киноэкраннардан көрүкчүлер документалдыг хөй чаа фильмнерни көрүп болур. Оларны көрү кижиниң бойдус-даа, төөгү-даа, бистиң үениң кижилериниң-даа, эртем-даа талазы-биле билиин бедиирингe дузалаар.

Чижээ, «Дөскел чок чүректер» деп фильм бистиң чурттуң кижилериниң дугайында чугаалап турар. Ону эдээн каш новелладан тургускан болгаш социализм чуртунуң аныяк кижизиниң коллективке хамаарышкан мөзүзү өөн илерээр.

«Лев Кассиль» дээр фильм мергежилдиг ол чогаалчының дугайында чоп-га чугаалаар, ол — келир үеге хамаарыштыр хөй болалдарны бодаар кижи чораан. Чогаалчының чогаалга баштайгы базымнарының, В. Майковский-биле ооң ужуражып турганының дугайында фильмниң автору чугаалап турар. Л. Кассильди шериг корреспондентизи, башкы, спорт тайылбырлакчызы кылдыр-даа бо фильмдеп көөр бис.

«Келир үе дугайында сактыышкын» деп аттыг фильм Э. Ф. Денакиниң ол-ла ышкаш аттыг болгаш база «Сылдыстарже дедир ээри» деп номнарын ёзугаар тургускан. Төөгүнүң тураскаалдарының болгаш тоолдарының дугайында бо фильмде көргүскен, ында болза эрте-бурунгу шагда черден дашкаар культураларның төлөлекчилери бистиң бөмбүрзекке чедип келип турган-даа чадавас дээр утка-биле кижилерни боданырынче ук фильм албадаар. Фильм болза амгы үеде тайылбырлаар арга чок болуушкуннарны чүгле келир үеде ылавылалдыы-биле шинчилээниниң соонда эртемденнер тайылбырлап берин болур дээрзин көргүзүп, төөгүп турар.

«Амыдыралдың үндезиннери» дээр документалдыг фильм үүштерниң амыдыралынын, фотосинтезтиң улуг чажыдының дугайында көрүкчүлерге чугаалап бээр сорулганы салган. «Далай» — мээн чөлүм» дээр фильмде далайларның ажыл-ишчилериниң дугайында тоожуп турар. Садыг флодунуң далайжыларының, ледоколдар экипажтарының, далай кызыгааржыларының, балыкчыларның солун ажылының дугайында, океанның өскерлип турар хөй талалыг байдалының дугайында көрүкчүлерге фильм чугаалаар.

Черниң эң чоок эдериншизин шинчилээр талазы-биле совет эртемденнериң кайгамчыктыг чедиишкиннериниң дугайында солун чүүлдерни «Айның оруу» дээр фильмден көрүкчүлер көрүп, билип алырлар.

«Шийтпир АСУ-ну санаалдан турар» деп аттыг фильм база бар. Украин ССР-ниң Эртемнер академизиниң корреспондент-кежигүнү Б. Тимофеев чурттуң улус ажыл-агыйын эргелеп-башкарарының чаңгыс аай күруне системазын тургузарының дугайында айтырыгларны ол фильмде тайылбырлап турар. Хоорайның суг дамчыдылгазындан сугнуң агып хораарының янзы-бүрү чылдагааннарының дугайын «Кичээнгер: суг агып тур» деп фильмден көөр бис.

Документалдыг өске-даа фильмнерни экраннарга үндүргүлээн болгаш моон соңгаар-даа үндүрер.

С. САЛЧАК.

телевидение

НОЯБРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Школачыларга. «Төрээн чуртуң флоду» деп олимпиада. Ийнги эдлемнің айтырыгларына харылар. 13.10—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. 13.40 — 13.50 — Чапсар. 13.50 — Өөнүт телекөргүзүг. Уругларга. «Ойнаарактарлыг хааржак». Ойнаарактарның телефильми. 14.10 — Өөнүт телекоргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Химик» (Воскресенск). 3-ку оюн. 14.50 — «Бузулбас эвилел». «Азербайджан ССР. 16.50 — Өөнүт телекөргүзүг. П. И. Чайковскийниң «Куулуг хол» деп баледи. ССР Эвилелиниң күрүнениң Академиктиг Улуг театрының шиизи. 18.00 — «Ye». Информастыг программа. 18.30 —Өөнүт телекоргүзүг. «Куулуг хол» деп шиинің улаг чызы. 19.30 — Өөнүт телекоргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА —«Торпедо» (Горький). 3-ку оюн.

КЫЗЫЛДАН

20.15 — «Адрезі; Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга. 20.50 — Документалдыг фильм. 21.00 — Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүлдези чоруп тур. Концерт.

МОСКВАДАН

21.45 — «Литература чогаалдарын кино кылдыр тургузары». «Иван Иванович Иван Никифорович-биле канчар бакташканы?». Уран-чечен фильм. 22.50— 23.00—Чапсар. 23.00 — «Ye». Информастыг программа. 23.30 — 00.40 — «Цирктин оттары».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Херээженнер болгаш берсальерлер» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тимелге соонда тулчуушкун» (I-ги, 2-ги кезектери) 14.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Фархадтың маадырлыг чоруу» 15.00, «Назультородан келген үүлгедикчи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Андрейжигеш» 9.00, «Дузаитаашкын» 10.50, 12.20, 16.40, 18.10, 20.40 шактарда.

агаар

Бөгүн республиканы шокар булуттарлыг, шоолуг чаңбас хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температурязы түне даглыг черлерге 30—35, оон, өскелдиг —25—30 градус соок. Хүндүс барыын талакы районнарга 10—15, оон арганнарынга —15—20 градус соок. Кызылга хүнде 29—31, а хүндүс —19—21 градус соок.

СОНУУРГАЛЫ УЛУГ

Чөөн-Хемчикте Ийме суур бирле онзагай чүүлдүг. Аңаа келген кижилер бо суурнуң чуртаакчыларының шыдыраага хандыкшылдының эскерип каар.

Ам бистин Ийме ортумак школазында шыдыраа секциязы доктаамал чоруп турар. Ында 3—10 класстарның оолдары болгаш уруглары хаара туттунган. Секцияларга шыдыраанын теориязын, чуртуп болгаш даштыкының сураглыг шыдыраачыларының арга-мергежилин өөренип турар бис. Оон-биле чергелештир уруглар бо суурда шыдыраа хөгжүдезин база сонуургап турарлар.

Бо черге эн шыырак шыдыраачы кым турганын өөреникчилер бо-ла сонуургап айтыра бээрлер. Ону тодараттывыс. Ийме шыдыраачыларының өгбези Тюлюш Самбугаевич Дамдын-оол чуртап чораан. Хөөчүн шыдыраачы Ленин аттыг колхоз тургустунгуже чедип чуртаан.

Тюлюш Дамдын-оолдуң соон салгаан, оон өөреникчилери Монгуш Дамбаа, Докун, Дажы-Балдар шыырак ойнап чорааннар.

Амгы үеде колхозтуң шыдыраачылары чүгле районга эвес, а республикада безин билдингир. Оон иштинден 3 кижи бирги, 12 кижи ийиги разрядчылар. Бегзи өнер республиканың шилиндек командазының кежигүнү. Максим Монгуш шериг албанынга 1-ги разрядты чедип алган.

Колхозтуң шыдыраачылары кожалары-биле ол ышкаш Кызыл хоорайның шыдыраачылары-биле эш хуузунуң ужуражышкынын кылып турарлар. Районнуң шыдыраага шилчип чоруур кубогун монгези-биле бо колхозтуң шыдыраачылары чаалап алган.

Ш. МОНГУШ.
Ийме ортумак школаның башкызы.

Кызыл хоорайның чурттакчылары!

Найысылалывыс Чаа чылга белеткенип эгелээн. Байырлалдың бүдүүзүнде кижи бүрүзү чаа идик-хеп садып алыр, дөргүл-төрелдеринге, эш-өөрүнге белек тыпсыр дээш кызып турар. А кол-ла чүве — Чаа чыл ёлдазы болгай.

Елка дээрге Чаа чылды уткуурда силерге сеткил-сагыш хайындырар өөрүшкүлүг чүүл болгай. Ону белеткээринге бистиң магазиннеривис дузалаар.

Елканы моон адаанда магазиннер айыткан шактарында садар: № 11 (Каа-Хем суурда): 10 шактан 19 шакка чедир. Дүштээри 14—15 шакта. Дыштаныр хүнү воскресенье. № 19 (Жилпоселок): 9 шактан 20 шакка чедир. Дүштээри 14—15 шакта. Дыштаныр хүн чок ажылдап турар. № 22 (он талакы эрикте): 9 шактан 20 шакка чедир. Дүштээри 14—15 шакта. Дыштаныр хүн чок ажылдаар.

Елканың өртээ:

бедии 1 метр чедир —60 көп.
—«— 2 —«— 75 көп.
—«— 4 —«— 1 рубль 20 көп.

Эргим өөнүктер!

Чаа Чылга белеткенип эгеленер!

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

ӨӨРЕНИР КҮЗЕЛДИГЛЕРГЕ

Кызылда № 35 профессионал-техниктиг училише маляр-штукатуржулар, штукатуржулар, чазаныкчылар, экскаваторжулар мергежилинге өөренир күзелдиг сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыслаалалы секретарьның 23-35, партийжи амыдыраа киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажыл-агый киллизинин 21-47, ужепчер киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00969.